

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jutila, Elli

Title: Vankien oikeudet vankeusrangaistuksen aikana : tarkastelussa oikeusasiamiehen ratkaisut vankien kanteluista vuosilta 2015-2020

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2023

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Jutila, E. (2023). Vankien oikeudet vankeusrangaistuksen aikana : tarkastelussa oikeusasiamiehen ratkaisut vankien kanteluista vuosilta 2015-2020. In O. Kaarakka, & K. Nikula (Eds.), Rikosseuraamusalan etiikka : käsitteistä käytäntöön (pp. 54-85). Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta poenologica, 1/2023.
https://rskk.fi/material/collections/20230125123757/HphB3WjuJ/RISE_Rikosseuraamusalan_etiikka_WEB.pdf

VANKIEN OIKEUDET VANKEUS- RANGAISTUKSEN AIKANA: TARKASTELUSSA OIKEUSASIAMIEHEN RATKAISUT VANKIEN KANTELUISTA VUOSILTA 2015–2020

Tämä artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaani vankien oikeuksista Suomen vankiloissa. Artikkelissa paneudutaan tutkielmaa syvemmin eettisyyteen rikosseuraamusalalla ja erityisesti vankien oikeuksiin. Aineistona on käytetty vankien tekemiä kanteluita eduskunnan oikeusasiamiehelle, joissa on viitattu perusoikeuksiin.

Vankien kantelut oikeusasiamiehelle kohdistuvat pääosin Rikosseuraamuslaitoksen eri toimijoihin, kuten vankiloihin ja niiden toimintaan. Artikkelin tehtävä on pohtia etiikan ja oikeudenmukaisuuden lähtökohdista vankien oikeuksien tilaa Suomen vankiloissa vankien tekemien kanteluiden ja Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan perusteella. Aineisto on kerätty eduskunnan oikeusasiamiehen verkkosivuilta ja se on mahdollistanut kanteluiden tarkastelun syvemmin. Vankien kanteluiden tarkastelu oikeudenmukaisuuden ja etiikan näkökulmasta on merkittävää, koska se antaa tilaisuuden tuoda esiin julkisen vallan mahdollisuuksia ja rajoitteita toteuttaa vankien oikeuksia. Vankien oikeudet ovat jo itsessään eettinen aihe, mitä on tärkeä käsitellä ja tuoda esiin.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tärkeä tehtävä on valvoa, että julkista valtaa käyttävät viranomaiset noudattavat lainsäädäntöä ja velvollisuuksiaan oikein. Oikeusasiamiehen yksi tehtävistä on vankien kohtelun ja elinolojen valvonta. (Oikeusministeriö, 2019, 9, 58.) Perustuslain mukaan eduskunnan oikeusasiamies on Suomen ylin laillisuusvalvoja (731/1999, 109–113 §, 115 §). Eduskunta valitsee oikeusasiamiehen lisäksi kaksi apulaisoikeusasiamiestä. Oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen välisestä työnjaosta päättää oikeusasiamies. (Eduskunnan oikeusasiamies, 2021, 38.) Oikeusasiamiesinstituutio valvoo viranomaisten toimintaa tekemällä tarkistuskäyntejä muun muassa vankiloihin sekä ratkaisemalla kanteluita vankien kohtelusta ja olosuhteista (Perälä & Leppo, 2022, 45).

Vankeuden täytäntöönpanon tavoite on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään ja edistää tämän integroitumista takaisin yhteiskuntaan (767/2005, 1:2). Rikosseuraamuslaitos on tärkeässä roolissa vankien rikoksettoman elämän tukemisessa (953/2009, 2 §). Aktiivinen lähiyö tukee täy-

täntöönpanon tavoitteen toteutumista ja edistää vankien elämänhallintaa sekä henkilökunnan vankituntemusta (Ylisassi ym., 2021, 21–22). Vankila on erityinen instituutio, jossa korostuvat oikeudet, velvollisuudet ja valta. Vankien kokemukset vankilassa voivat olla tärkeässä roolissa heidän asenteissaan ja toiminnassaan viranomaisia sekä vankilan henkilökuntaa kohtaan. Tutkimuksilla on osoitettu, että vankien kokemus oikeudenmukaisuudesta ja vallankäytöstä on yhteydessä vankilassa vallitsevaan järjestykseen (Reisig & Mesko, 2009, 55).

Lähes kaikki vangit vapautuvat takaisin yhteiskuntaan jossain elämän vaiheessa, minkä vuoksi heidän kokemuksensa vankeudesta ja kohtelustaan vankilassa voivat olla merkittävässä asemassa yhteiskuntaan palattaessa. Viranomaisten tulee kohdella vankeja ihmisarvon mukaisesti ja oikeudenmukaisesti (767/2005, 1:5). Tämän artikkelin lähtökohtana toimii vankien kokemus oikeudenmukaisuudesta. Oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan näkemystä siitä, miten asioiden tulisi olla (Herne, 2012, 11). Vankien tehdessä kanteluita, he kokevat sekä epäoikeudenmukaisuutta että epäreilua kohtelua vankilan toimintatavoissa ja vuorovaikutuksessa henkilökunnan kanssa. Oikeusasiamies ottaa kantaa kanteluissa siihen, miten vankien oikeuksien tulisi toteutua ja näin Rikosseuraamuslaitos saa palautetta toiminnastaan.

Kantelut ja muutoksenhaku ovat vankien keinoja osoittaa tyytymättömyyttä olosuhteisiinsa vankilassa (Rantala ym., 2021, 228). Oikeus hakea muutosta itseä koskeviin päätöksiin pohjautuu muun muassa perustuslain 21 §:ään oikeusturvasta (731/1999). Oikeusturvan mukaan jokaisella tulee olla oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Siihen kuuluu myös oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman elimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus, oikeus tulla kuulluksi, mahdollisuus saada asiasta perusteltu päätös, hakea muutosta päätökseen ja hyvän hallinnon takeet tulee turvata lailla. Julkisen vallan tulee turvata oikeusturvan toteutuminen sekä kansalaisten muut perus- ja ihmisoikeudet. (731/1999, 21–22 §.)

Oikeusasiamies ottaa kantelun tutkittavakseen, jos asia kuuluu hänen laillisuusvalvontaansa ja on syytä epäillä, että valvottava on menetellyt virheellisesti tai lainvastaisesti. Oikeusasiamies voi ottaa myös asian omasta aloitteestaan käsiteltäväksi. (197/2002, 3–4 §.) Vankien on mahdollista hakea muutosta muillakin keinoin kuin kantelemalla eduskunnan oikeusasiamiehelle, kuten tekemällä oikaisuvaatimus Rikosseuraamuslaitoksen kehittämisen ja ohjauksen vastuualueen johtajalle. Vankeuslaissa on määritelty ne päätökset, mistä vangin on mahdollista hakea oikaisua tai valittaa. Vangin ollessa tyytymätön saamaansa päätökseen voi hän valittaa siitä hallinto-oikeuteen. (767/2005, 20:1–4.)

Oikeusasiamiehen tarkastellessa vankien oikeuksien toteutumista on olennaista pohtia myös ratkaisujen eettisiä näkökulmia. Etiikka käsittelee arvo- ja

moraaliperiaatteita, jotka sisältävät pohdintaa sekä hyvää ja pahasta, että oikeasta ja väärästä (Niemelä, 2011, 14–15). Tyypillisesti eettiset ongelmat kytkeytyvät ihmisten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Lainsäädännön ja etiikan suhde voi olla ajatuksia herättävä, minkä vuoksi on merkityksellistä, että ajankohtaista lainsäädäntöä noudatetaan ja tulkitaan oikein. Tämä edesauttaa vankien tasa-arvoista ja yhdenmukaista kohtelua. Pelkkä lainsäädännön tunteminen ei aina auta, vaan on tärkeää tuntea syvemmin, mitä lainsäädännöllä laajemmin tavoitellaan. (Juujärvi ym., 2007, 17, 74–75.)

Etiikan näkökulmasta oikeus tarkoittaa vaatimusta, joka on perusteltu riittävän kattavasti. Oikeudet voivat olla laillisia tai moraalisia oikeuksia. Lailliset oikeudet pohjautuvat lainsäädäntöön, kun taas moraaliset oikeudet koskevat meitä kaikkia. Näitä molempia tukevat ammattieettiset ohjeet ja toimenpiteet. (Juujärvi ym., 2007, 93.) Rikosseuraamuslaitoksen yksi arvoista on oikeudenmukaisuus (Rikosseuraamuslaitos, 2022, 4). Työntekijät ja asiakkaat pitävät oikeudenmukaisuutta ja reilua kohtelua merkittävinä ominaisuuksina organisaatiossa. Tällöin myös eettinen johtaminen ja oikeudenmukainen menettely on mahdollista toteuttaa tasokkaasti (Juujärvi ym., 2007, 103).

Rikosseuraamuslaitoksen normit eli toimintatavat ja työn raamit ovat tarkoin määritelty lainsäädännössä, esimerkiksi vankeuslaissa (767/2005), tutkintavankeuslaissa (768/2005) ja hallintolaissa (434/2003). Lisäksi vankiloissa on järjestyssäännöt, jotka määrittävät pitkälti vankilan arkea ja toimintatapoja (767/2005, 15:1). Rikosseuraamuslaitoksen tulee olla instituutiona oikeudenmukainen, jotta kansalaiset voivat saada hyviä kokemuksia ja muodostaa luottamusta Rikosseuraamuslaitokseen ja laajemmin yhteiskuntaan. Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaat ovat saattaneet kokea elämässään paljon vastoinkäymisiä ja heitä voidaan pitää taloudellisesti, sosiaalisesti, terveydellisesti ja koulutuksellisesti muuta väestöä huonommassa asemassa. Tämän vuoksi positiiviset kokemukset viranomaisista ovat tärkeitä. Toisaalta oikeudenmukaisuuden käsite on haastava, sillä sen määrittely voi olla vaikeaa ja tarkoittaa eri ihmisille erilaisia asioita (Gollwitzer ym., 2005; Juujärvi ym., 2007, 153).

VANKIEN OIKEUKSIEN TUKENA TOIMII LAINSÄÄDÄNTÖ

Julkisen vallan tehtävänä on turvata kansalaisten perus- ja ihmisoikeudet. Oikeudet tulee turvata myös vankeusrangaistusta suorittavien vankien osalta. (731/1999.) Tämä on myös yksi vankilaviranomaisten tärkeimmistä tehtävistä ja olennainen asia vankien oikeuksia tarkastellessa.

Vielä 1970-luvulla yleisesti hyväksyttiin, että vankien oikeuksia voitiin rajoittaa laitospöytä perusteella. Laitosvalta tarkoitti vankiloissa muun muassa sitä, että vankeihin voitiin kohdistaa toimia vasten heidän tahtoaan vankista-

tukseen ja vankilan järjestykseen vedoten. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen jälkeen vankien perusoikeuksien rajoittaminen on ollut huomattavasti rajoitetumpaa. Nykypäivänä tällaisia perusteita perusoikeusrajoituksiin ei enää ole, vaan vangit ovat oikeutettuja perusoikeuksiin täysimääräisesti. (HE 263/2004 vp, 81, 83; Taskinen, 2012, 117.) Laitosvalta ei ole nykyisin enää virallisesti käytössä, mutta on tarpeellista pohtia vankien asemaa vankilassa sekä heidän mahdollisuuksiaan täysimääräisiin perusoikeuksiin. Perustuslaissa todetaan, että vapautensa menettäneiden oikeudet tulee turvata lailla (731/1999, 7 §). Perusoikeusuudistuksen yksi tärkeä tavoite oli perusoikeuksien korostaminen, johon tarve syntyi muun muassa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten myötä. (Hautamäki, 2004, 59; HE 309/1993 vp, 8.)

Perustuslaissa säädetyt perusoikeudet tarkoittavat yksilölle asetettuja oikeuksia (Puurunen, 2017, 356). Perusoikeudet on määritelty Suomen perustuslaissa (731/1999). Niiden esiin tuominen tässä artikkelissa on olennaista, koska vankilan arjessa niiden täysimääräiseen toteutumiseen vaikuttavat monet seikat. Perusoikeuksien tarkastelu vankien näkökulmasta on merkityksellistä etiikan ja oikeudenmukaisuuden keskustelussa. Kansalaisten perusoikeuksia ovat: yhdenvertaisuus (6 §), oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §), rikosoikeudellinen laillisuusperiaate (8 §), liikkumisvapaus (9 §), yksityiselämän suoja (10 §), uskonnon ja omantunnon vapaus (11 §), sananvapaus ja julkisuus (12 §), kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (13 §), vaali- ja osallistumisoikeus (14 §), omaisuuden suoja (15 §), sivistykselliset oikeudet (16 §), oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin (17 §), oikeus työhön ja elinkeinovapaus (18 §), oikeus sosiaaliturvaan (19 §), vastuu ympäristöstä (20 §) ja oikeusturva (21 §). Tämän artikkelin aineistossa korostuvat oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §), yksityiselämän suoja (10 §) ja oikeusturva (21 §).

Vuonna 2006 vankeuslakia uudistettiin kattavasti ja sen tarkoituksena oli parantaa vankien oikeusturvaa sekä kehittää vankiloiden toimintaa yhdenmukaisemmaksi (Liimatainen & Rantala, 2016, 1). Vankeuslain uudistuksen taustalla vaikutti muun muassa Suomen päätös ratifioida Euroopan ihmisoikeussopimus vuonna 1990, tehty perusoikeusuudistus vuodelta 1995 sekä uusi perustuslaki vuodelta 2000. Vankeuslain kokonaisuudistuksen tarkoituksena oli säätää vankien perusoikeuksien rajoittamisesta tarkemmin lain tasolla ja ihmisoikeussopimusten mukaisesti. (HE 263/2004 vp, 1, 60, 80.) Myöhemmin vuonna 2015 vankeuslakia uudistettiin lisää vankien muutoksenhakuoikeuden osalta, jotta se olisi vangeille yhdenvertaisempi (HE 45/2014 vp, 29–30; Liimatainen & Rantala, 2016, 13).

Tarkemmin vankeuden toimeenpanosta ja vankien arjesta vankilassa säädetään vankeuslaissa. Vankeuden sisältönä on vapauden menetys, eikä vankien oikeuksia tule rajoittaa muutoin kuin siltä osin, mitä on laissa säädetty tai, mikä

on seurausta itse rangaistuksesta. Lisäksi vankilaviranomaisten tulee huolehtia siitä, ettei kukaan oikeudettomasti puutu vankien henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Vankilan olosuhteiden tulisi vastata mahdollisimman paljon yhteiskunnan oloja. Vankeusrangaistuksen aikana mahdollisia haittoja tulisi estää ja vangin hyvinvointia tulisi tukea mahdollisuuksien mukaan, esimerkiksi työelämään ja opiskeluun kannustamalla sekä perhesuhteita vahvistamalla. (767/2005, 1:3; Suonpää ym., 2021, 200.)

Hallintolaki (434/2003) määrittelee hyvän hallinnon periaatteet, jotka koskevat kaikkia, myös Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä. Heidän on tärkeää noudattaa hyvän hallinnon periaatteita, sillä niiden noudattaminen on tärkeä pohja perusoikeuksien toteutumiselle. Lakiin on kirjattu viisi periaatetta, jotka ovat hallinnon oikeusperiaatteet (6 §), palveluperiaate ja palvelun asianmukaisuus (7 §), neuvonta (8 §), hyvän kielen vaatimus (9 §) ja viranomaisten yhteistyö (10 §). Hallintolain lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöä koskee valtion virkamieslaki (750/1994).

Hyvän hallinnon oikeusperiaatteiden mukaan jokaisen Rikosseuraamuslaitoksen työntekijän tulisi kohdella kaikkia puolueettomasti ja reilusti sekä käytettävä toimivaltaansa lainsäädännön mukaisesti. Palveluperiaate ja palvelun asianmukaisuus tarkoittavat sitä, että palvelut hallinnossa on järjestetty siten, että siellä asioiva saa asian edellyttämää palvelua. (434/2003, 6–7 §.) Viranomaisen velvollisuudesta tiedottaa yksilön ja yhteisön oikeuksista ja velvollisuudesta on säädetty erikseen viranomaisen toiminnan julkisuuden koskevassa lainsäädännössä (621/1999, 20 §). Viranomaisen täytyy antaa tarvittaessa tietoa asiakkaille hallintoasian hoitamisesta tai ohjata asiakas oikealle taholle. Viranomaisen neuvonta on asiakkaille ilmaista. Hallintolain mukaan viranomaisen tulee käyttää asiallista ja ymmärrettävää kieltä sekä tarvittaessa tehdä yhteistyötä eri viranomaistahojen kanssa. (434/2003, 8–10 §.)

Vankien oikeuksien näkökulmasta on tärkeää, että Rikosseuraamuslaitoksen viranomaiset toteuttavat työtään näiden periaatteiden mukaisesti. Vankeuslain arviointitutkimuksessa tunnistettiin eroja hyvän hallinnon menettelyssä eri vankiloissa, mikä asettaa vangit eriarvoiseen asemaan kanteluiden ja valitusten osalta. Kehittämisehdotukseksi tutkimuksessa ehdotettiin esimerkiksi erillistä muutoksenhakuasiamiestä, joka auttaisi vankia kaikissa muutoksenhakuprosessiin liittyvissä tehtävissä. (Liimatainen & Rantala, 2016, 63–64.)

EETTISYYS JA KOKEMUS OIKEUDENMUKAISUUDESTA

Etiikka tarkastelee oikean ja väärän sekä hyvän ja pahan eroa. Etiikalle läheinen käsite on moraalit, joka tarkastelee etiikan tavoin inhimillistä toimintaa ja ihmisten käsityksiä oikeasta ja väärästä. (Juujärvi ym., 2007, 13.) Etiikan tarkastelu rikosseuraamusalalla on merkityksellistä, koska etiikan katsotaan olevan

olennaisessa osassa aina, kun edistetään ihmisen hyvinvointia ja hyvää elämää. Tähän pyrkiminen vaatii ammattieettistä pohdintaa ja kollektiivista näkemystä ihmisten kunnioittamisesta. Ammattietiikka jakaa yhteisen näkemyksen siitä, miten eri tilanteissa tulisi toimia oikein etiikan näkökulmasta. Ammattietiiikkaan kuuluvat myös työyhteisön arvot ja normit. Arvoilla tarkoitetaan päämäärää ja periaatteita, kun taas normit määrittävät työyhteisön keinoja ja toimintatapoja. (Juujärvi ym., 2007, 13; Niemelä, 2011, 14–15.)

Eettisen toiminnan ja oikeudenmukaisuuden tarkastelu edellyttää arvojen ja toiminnan analysointia (Niemelä, 2011, 14). Vankien kokemus oikeudenmukaisuudesta sekä sen esteet ja haasteet tulevat ilmi heidän kanteluistaan, joita tarkastelen tässä artikkelissa. Kanteluissa ilmi tulleet tilanteet sisältävät monenlaisia moraalisia ongelmia, joiden esiin tuominen on olennaista ja perusteltua. Epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia voidaan ehkäistä laadukkaalla ammattieettisellä toiminnalla. Rest ym. (1999) on luonut neljän komponentin mallin, jossa yhdistyvät eettinen herkkyys, moraalis-eettinen ongelmanratkaisu, eettinen motivaatio ja taito toimia eettisesti tiukoissakin tilanteissa. (Juujärvi ym., 2007, 20, 103; Rest ym., 1999.)

Eettinen herkkyys on kyvykkyyttä tunnistaa eettisesti haastavia tilanteita sekä yksilöiden tarpeita, oikeuksia ja velvollisuuksia. Se edellyttää henkilöltä kykyä asettua toisen ihmisen asemaan ja ratkaista tilanteita tilannekohtaisesti. Eettisten ongelmien havaitsemisen jälkeen henkilöllä tulisi olla myös moraalis-eettinen ongelmanratkaisutaito sekä kyky analysoida erilaisia vaihtoehtoja. (Juujärvi ym., 2007, 20–21.) Yhdysvaltalainen psykologi Kohlberg (1984) kehitti 1960-luvulla teorian moraalijattelusta, jonka mukaan keskiössä on oikeudenmukaisuus ja sitä koskevat näkemykset, jotka kehittyvät jatkuvasti. Kehittymistä edesauttavat vuorovaikutus muiden kanssa sekä haastavien tilanteiden kohtaaminen ja ratkominen. Ammattietiikan näkökulmasta Kohlbergin teoria on merkityksellinen, sillä sen mukaan työntekijän tulisi asettaa omat henkilökohtaiset näkemyksensä sivuun ja nähdä tilanne asiakkaan silmin. Oikeudenmukaisuuden lisäksi yksi tämän artikkelin kannalta kiinnostava moraalijattelun muoto on huolenpidon etiikka. Huolenpidon etiikassa toinen ihminen nähdään apua ja huolenpitoa tarvitsevana. (Juujärvi ym., 2007, 25–26.) Tätä moraalijattelun muotoa voidaan ajatella olevan myös Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön ja vangin välillä sellaisissa tilanteissa, joissa vangin elämänhallintaa yritetään parantaa ja uusintarikollisuutta vähentää.

Kolmas ammattieettisen toiminnan osatekijä on eettinen motivaatio. Sen mukaan yksilön tulisi olla riittävän sitoutunut eettiseen toimintaan, ja tätä kautta saavuttaa eettinen päämäärä (Rest ym., 1999). Viimeinen osatekijä ammattieettisessä toiminnassa on eettinen toimeenpano, jonka onnistumiseen vaaditaan päättäväisyyttä, rohkeutta toimia oikein ja argumentoida omia päätöksiään muille. Onnistuakseen eettinen toimeenpano vaatii kaikkia kolmea

edellä mainittua osatekijää ja ne saattavat esiintyä päällekkäisinä sekä olla vuorovaikutussuhteessa keskenään. Yhdenkin osatekijän puuttuminen saa aikaan epäonnistumisen eettisessä toiminnassa. (Juujärvi ym., 2007, 29–30; Rest ym., 1999.)

Julkisen työn ja viranomaisten näkökulmasta proseduraalinen eli menettelytapoihin perustuva oikeudenmukaisuus on olennaisessa roolissa. Proseduraalisessa oikeudenmukaisuudessa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, miten eri tilanteissa on menetelty. Viranomaisten tekemät päätökset perustuvat lain-säädäntöön, jossa olennaisessa roolissa on oikeusturva. Tärkeää proseduraalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisessa on se, että mielivallan käytölle ei anneta mahdollisuutta. (Salminen, 2016, 3, 5.) Vankien kanteluita tarkastellessa tulee ilmi heidän tyytymättömyytensä oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Epäoikeudenmukaisuuden kokemuksilla ja vangin käyttäytymisellä sekä toiminnalla on todettu olevan yhteys (Reisig & Mesko, 2009, 56). Tämän vuoksi huomion kiinnittäminen ja panostaminen eettiseen toimintaan olisi rikosseuraamusalalla arvokasta ja myös taloudellisesti järkevää, että vankeja saataisiin motivoitua kohti rikoksetonta elämää.

John Rawlsin teoriaa yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta pidetään tärkeänä ajatussuuntana proseduraalisesta oikeudenmukaisuudesta. Rawls määrittää kaksi perustelua oikeudenmukaisen yhteiskunnan puolesta. Ensimmäinen periaate on jokaisen oikeus yhtäläisiin perusoikeuksiin- ja vapauksiin, jota kutsutaan vapausperiaatteeksi. Toinen periaate on nimeltään eroperiaate, jonka mukaan sosiaalisten ja taloudellisten erojen tulee täyttää kaksi ehtoa: ensinnäkin niiden tulee tuoda kaikkein suurin etu heikommassa asemassa oleville kansalaisille, toiseksi asemien ja virkojen tulee olla kaikkien saatavilla. (Herne, 2013, 28; Rawls, 1988; Salminen, 2016, 4.)

Menettelytapojen oikeudenmukaisuudesta on erotettavissa kuusi sääntöä, jotka ovat 1) johdonmukaisuus, 2) tiedon tarkkuus, 3) edustavuus, 4) oikaistavuus, 5) puolueettomuus ja 6) eettisyys. Johdonmukaisuus tarkoittaa sitä, että menettelytapojen tulee olla samanlaisia ajassa ja eri ihmisten kohdalla. Päätöksenteon ja menettelyiden tulee aina perustua täsmälliseen ja objektiiviseen tietoon. Kaikkia asianosaisia tulisi kuulla silloin, kun heitä koskevista asioista päätetään. Virheelliseen tietoon pohjautuvat päätökset tulisi voida korjata. Viranomaisen puolueettomuus on menettelytapojen oikeudenmukaisuudessa ensiarvoisen tärkeää ja merkityksellistä, jotta asenteet ja ennakkoluulot eivät vaikuta kohteluun tai päätöksentekoon. Eettisen näkökulman huomioiminen jokaiseen päätöksentekotilanteeseen luo paremmat mahdollisuudet oikeudenmukaisuuden toteutumiselle. (Colquitt ym., 2005, 24; Leventhal, 1980.)

Tutkijoiden keskuudessa on käyty keskustelua kohtelun oikeudenmukaisuuden kuulumisesta osaksi proseduraalista oikeudenmukaisuutta. Osa päättelee sen olevan erillinen oikeudenmukaisuuden lajinsa, kun taas toiset liittävät

sen vahvasti proseduraaliseen oikeudenmukaisuuteen. (Ambrose, 2002, 804.) Kohtelun oikeudenmukaisuus käsittää myös ihmisten välisen vuorovaikutuksen. Hyvän kohtelun periaatteita on neljä, jotka ovat 1) totuudenmukaisuus (*engl. truthfulness*), 2) oikeuttaminen (*justification*), 3) kunnioitus (*respect*) ja asianmukaisuus (*propriety*). Totuudenmukaisuuden mukaan viranomaisten tulisi olla avoimia ja rehellisiä. Oikeuttamisella tarkoitetaan riittäviä ja asianmukaisia perusteluita päätöksilleen siten, että oikeudenmukaisuus on mahdollista toteuttaa. Periaatteisiin kuuluu kunnioitus, jonka mukaan kohtelun tulee olla kunnioittavaa eikä ketään loukkaavaa tai halventavaa. Julkisen vallan tulisi toimia asianmukaisesti eikä tehdä asiakkaasta epäsuotuisia lausuntoja tai kysyä kysymyksiä liittyen esimerkiksi sukupuoleen, ikään tai uskontoon. (Colquitt ym., 2005, 29–30.)

AINEISTO JA MENETELMÄT

Artikkelin aineistona hyödynnettiin kirjoittajan pro gradu -tutkielman aineistoa eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisusta vankien kanteluista vuosilta 2015–2020. Ratkaisut on tehty eduskunnan oikeusasiamiehen tai apulaisoikeusasiamiehen toimesta. Aineisto kerättiin talvella 2020. Asiakirjat ovat vapaasti saatavilla eduskunnan oikeusasiamiehen verkkosivujen ratkaisuhausta ja aineisto kerättiin hyödyntäen hakutoimintoa. Hakusanoina käytettiin katkaistuja sanoja perusoik* ja perustusla* sekä hallinnonalaksi valittiin rikosseuraamusala. Näiden rajausten avulla aineistoon on saatu kerättyä oikeusasiamiehen ratkaisuja vankien kanteluista, joissa on viitattu perusoikeuksiin ja perustuslakiin. Vankien oikeuksia tutkiessa oikeusasiamiehen asiakirjat ovat hyödyllisiä, sillä niissä ihmisoikeusnäkökulma ja lainsäädäntö näyttäytyvät vahvasti. Asiakirjojen yhteiskunnallinen merkityksellisyys tulee esiin vankien äänenä ja toiminnan läpinäkyvyytenä. Läpinäkyvyys perustuu asiakirjojen vapaaseen saatavuuteen. (Jutila, 2021, 33–34.)

Perusoikeusrajausten lisäksi analyysin ulkopuolelle jätettiin tutkintavankien toimesta tehdyt kantelut, koska heitä koskeva lainsäädäntö on erilainen vankeusvankeihin verrattuna. Esitutinnan aikana tutkintavankien oikeuksia voidaan rajoittaa enemmän esimerkiksi rajoittamalla yhteydenpitoa (Rantala ym., 2017, 1–2). Kantelijoiden vankistatukset tai muut tarkemmat tiedot eivät tulleet ilmi asiakirjoista. Mikäli asiakirjassa viitattiin tutkintavankeuslakiin, oli kyseessä tutkintavanki, eikä vankeusvanki. Esimerkki epäselvästä ratkaisusta liittyen vankistatukseen koski vangin sijoittamista eristykseen ja sitomista kaltereihin. Vangin täytyi tavata asianajajaansa eristyssellissä, mutta syytä asianajajan tapaamiselle ei ilmennyt asiakirjasta, jonka vuoksi ei voitu olla varmoja, onko kyseessä tutkintavanki vai vankeusvanki. Apulaisoikeusasiamies antoi

tapauksen johdosta Jokelan vankilalle huomautuksen ja esitti hyvitysesityksen Valtionkonttorille. (28.7.2017, Dnro 346/2016.) Kantelu on otettu mukaan analyysiin sen merkityksellisyyden vuoksi perusoikeuksien näkökulmasta. Rajauksien jälkeen lopulliseen analyysiin otettiin mukaan 47 asiakirjaa, jotka olivat pituudeltaan 3–32 sivua. Yhteensä aineistossa oli 442 sivua tekstiä.

Vuosiluku kertoo kantelun vireilletulovuoden, mutta ei oikeusasiamiehen ratkaisun ajankohtaa. Kantelut jakaantuivat tasaisesti vuosille 2015–2020, pois lukien vuosi 2015. Vuodelta 2015 kanteluita oli aineistossa vain kaksi, joissa oli viitattu perusoikeuksiin. Vuoden 2015 vankeuslakiuudistus saattoi aiheuttaa vangeissa kiinnostusta huomioida omia oikeuksiaan enemmän, sillä uudistuksen myötä vankien muutoksenhakuoikeus laajeni (Liimatainen & Rantala, 2016, 13). Aineistossa on mukana vangin läheisen tai oikeusasiamiehen aloitteesta tehtyjä kanteluita. Vankien läheisten ja oikeusasiamiehen lisäksi aineistossa on mukana kanteluita, joita on ollut laatimassa useampi vanki. (kts. esim. 5.11.2019, Dnro 5349/2019.) Tuloksia analysoitaessa täytyy huomioida se, ettei mukana ole kaikkia niitä kanteluita, joita vangit ovat rajatulla aikavälillä tehneet eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Kun tekstissä viitataan kanteluun, tarkoitetaan tuolloin vangin esittämää asiaa oikeusasiamiehelle. Kun taas viitataan ratkaisuun, tarkoitetaan oikeusasiamiehen ratkaisua vangin kantelusta. Kantelu ja ratkaisu ovat sama asiakirja, mutta niiden merkitykset ovat tekstissä erilaiset. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisujen rakenne on asiakirjoissa pääpiirteittäin samanlainen. Alussa esitellään kantelijan oma näkemys tapahtumista, jonka jälkeen asiaa käydään läpi kantelun kohteen selvitysten perusteella. Eduskunnan oikeusasiamies tuo asiakirjoihin mukaan keskeisen lainsäädännön ja perustelee ratkaisut sen pohjalta.

Analyysimenetelminä on käytetty sisällön erittelyä, kvantifiointia ja sisällönanalyysiä. Sisällön erittelyllä aineistosta analysoitiin kanteluiden aiheet ja niiden jakautuminen eri toimijoille. Kvantifioinnin avulla onnistuttiin löytämään asiakirjoista oikeusasiamiehen viittaukset perusoikeuksiin. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin oli mahdollista analysoida syvemmin asiakirjoissa ilmenneitä perusteluita. Artikkelissa on hyödynnetty ammattietiikan, moraalijäntelun ja oikeudenmukaisuuden näkökulmia lainsäädännön raamien lisäksi.

Lähestymistavassa on yhteyksiä taistelevaan tutkimukseen, minkä tavoitteena on tuoda esiin sellaisia ilmiöitä yhteiskunnasta, jotka ovat uhatta jädä vähäiselle huomiolle. Taistelevan tutkimuksen lähtökohtana on kiinnittää laajemman yleisön huomiota ja kriittistä ajattelua yhteiskunnan eri instituutioiden valtarakenteisiin sekä niissä vallitsevaan epäoikeudenmukaisuuteen. (Suoranta & Ryynänen, 2014, 31–33.) Taistelevan tutkimuksen näkökulmasta on olen-naista tunnistaa Rikosseuraamuslaitoksen ja vankien välinen valta-asetelma sekä tiedostaa sen mahdollisesti tuottamaa epäoikeudenmukaisuutta. Tärkeää on nostaa ne esiin osaksi yleistä keskustelua ja tunnistaa eettisiä ristiriitoja ri-

kosseuraamusalalla. Analyysin tuloksena oli mahdollista syventyä oikeudenmukaisuuden ja eettisyyden teemoihin kolmesta eri näkökulmasta: 1) vankien kanteluiden aiheet ja niiden jakautuminen Rikosseuraamuslaitoksessa, 2) Rikosseuraamuslaitoksen perustelut ja 3) perusoikeudet ratkaisuisissa.

TULOKSET

VANKIEN KANTELUT EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHELLE

Vankien kanteluiden aiheet olivat moninaisia liittyen heidän arkeensa ja elämänsä vankilassa. Vangin on mahdollista kannella samalla kantelulla eduskunnan oikeusasiamiehelle useammasta havaitsemastaan asiasta tai epäkohdasta. Näissä tapauksissa oikeusasiamies on ratkaissut kantelussa ilmi tulleet asiat samassa ratkaisussa, mikäli hän on katsonut sen tarpeelliseksi. Vankien kantelut on kategorisoitu tässä artikkelissa niiden pääasiallisen aihepiirin mukaisesti ja asiakirjan otsikon mukaisesti. (Jutilla, 2021, 42.) Aineistostani esiin nousseet vankien kanteluiden aiheet olivat kohtelu, elinolot, kirje- ja puhelinsalaisuus, laitos- ja osastosijoittelu, vangin tarkastaminen sekä kategoria muut.

TAULUKKO 1. Vankien kanteluiden aiheet ja määrät vuosilta 2015–2020.

Kantelun aihe	Määrä (n. 47)
Vangin kohtelu	15
Vangin elinolot	12
Kirje- ja puhelinsalaisuus	10
Laitos- ja osastosijoittelu	4
Vangin tarkastaminen	4
Muut	2

Vankien *kohteluun* liittyviä kanteluita oli aineistossa eniten (Taulukko 1). Niihin sisältyi haasteita vankien ja Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnan väliseen vuorovaikutukseen, kuten perusteluiden puutteeseen tai vankilan toimintoihin osallistumiseen liittyen. Tapauksissa valtaa oli saatettu käyttää perusteettomasti, jolloin vanki oli kokenut tilanteet epäoikeudenmukaiseksi. (Jutilla, 2021, 42.) Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin kuuluvat tasavertainen ja oikeudenmukainen kohtelu (Kleemola ym., 2019, 20). Tästä huolimatta vankien kohteluun liittyviä kanteluita oli aineistossa eniten. Vankilaolosuhteet muodostavat haasteita oikeudenmukaisuuden toteutumiselle. Siksi on myös syytä pohtia, onko sen täysimääräinen toteutuminen edes mahdollista. Rikosseuraamuslaitoksen

pyrkimys tasavertaiseen kohteluun saattaa olla nykyhetken realiteetit huomioiden epärealistinen päämäärä, mutta silti se on tavoittelemisen arvoista ihmisoi-
keuksien toteutumisen näkökulmasta.

Rikosseuraamuslaitoksen laatututkimuksessa (Linderborg ym., 2020, 8) to-
detaan laadun ilmenevän muun muassa henkilökunnan tavassa kohdella vanke-
ja. Vankien kokemukset heidän kohtelustaan olivat parantuneet vuodesta 2016,
mutta luottamuksessa valvontahenkilöstöön koettiin edelleen olevan puutteita.
Kyselyssä vangit pitivät suhteitaan vankilan henkilökuntaan vähintään tyydyttä-
vinä. Henkilöstölle tehdystä kyselystä ilmeni, että vuorovaikutus oli parantunut
henkilökunnan ja vankien välillä. Henkilöstö koki, että vankien kanssa käydään
nykyään enemmän keskustelua muistakin asioista, kuin ainoastaan välttämättö-
mistä aiheista. (emt., 14–16.) Euroopan kidutuksen vastainen komitea eli CPT
(European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading
Treatment or Punishment) suositteli vierailullaan Suomea kiinnittämään
huomiota vankien ja henkilöstön väliseen vuorovaikutukseen (CPT, 2021, 27).
Oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen välisessä tulossopimuksessa on
kirjattuna tavoitteeksi lähityön kehittäminen, missä panostetaan kommunikaat-
ioon henkilökunnan ja vankien välillä (Oikeusministeriö, 2020, 26). Lähityön
katsotaan olevan merkittävässä roolissa vangin uusintarikollisuuden ehkäisemi-
ssä ja kuntouttamisessa (Ylisassi ym., 2016, 17).

Vankien *elinoloihin* liittyvät kantelut kohdistuivat vankiloiden olosuhteis-
iin. Näihin asioihin, kuten sellien olosuhteisiin, henkilökunnan oli haastava
vaikuttaa vankiloiden ominaisuuksien vuoksi. Vankien kantelut kohtelusta
ja elinoloista on eroteltu siten, että kohtelut sisältävät elementtejä vankien ja
henkilökunnan kommunikaatiosta, kun taas elinoloissa on kyse vankilan fyy-
sistä elementeistä (Jutila, 2021, 43). Myös Mäkipään (2015, 72) tekemän
tutkimuksen mukaan vangit tekivät runsaasti kanteluita heihin kohdistuneesta
kohtelusta ja olosuhteista vankilassa. Yksi kantelu koski Hämeenlinnan vanki-
lan sellejä, joissa ei ollut omaa WC-tilaa (9.11.2015, Dnro 598/2/15). Suomi
on saanut aiheesta ensimmäisen kerran kritiikkiä Euroopan kidutuksen vastai-
selta komitealta vuonna 1992 (CPT, 2015, 19). Kantelussa kritisoi vankien
mahdollisuutta päästä yöaikaan selleistään WC-tiloihin, koska sellikutsuihin
saatettiin reagoida pitkällä viiveellä. Sellikutsujärjestelmä toimii siten, että van-
gin painamasta hälytyksestä menee ilmoitus osastovartijan huoneeseen ja varti-
joiden kahvihuoneisiin. Hälytys ei siis mene vankilan valvomoon. (9.11.2015,
Dnro 598/2/15.) Hämeenlinnan vankila muuttui naisvankilaksi vuonna 2017
ja vuonna 2020 se muutti täysin uusiin tiloihin. Uusissa tiloissa jokaisessa sel-
lissä on oma suihku ja WC. (Tammi-Moilanen, 2020, 41.)

Kirje- ja puhelinlainsalaisuus ilmeni kanteluissa vankien välisessä yhteydenpidos-
sa tai vankien yhteydenpidossa vankilan ulkopuolelle. Vankeuslakiin on kirjattu
tarkemmin vangin yhteydenpitomahdollisuuksista vankilan ulkopuolelle, ku-

ten kirjeenvaihdosta, puhelimen käytöstä ja niiden tarkastamisesta (767/2005). Vuoden 2006 vankeuslain uudistuksen myötä vankien muutoksenhakuoikeus uudistui osin myös kirjeenvaihdon osalta, mikä on saattanut lisätä vankien tietoisuutta oikeuksistaan ja halua kannella oikeusasiamiehelle (Mäkipää, 2015, 73).

Yhdessä kirje- ja puhelinsalaisuutta ilmenneessä kantelussa vanki kanteli Mikkelin vankilan perusteettomasta asiakirjojen tarkastuksesta, koska asianajajalle tarkoitetut asiakirjat oli läpivalaistu ilman vangin läsnäoloa (13.1.2017, Dnro 4976/2016). Apulaisoikeusasiamies toteaa ratkaisussaan vankilan toimineen vankeuslain 12 luvun 4 §:n vastaisesti, minkä mukaan asiamiehen kirjettä tai postilähetystä ei tule lukea. Lähetys on mahdollista tarkastaa vangin läsnä ollessa, mikäli on syytä epäillä, että se sisältää kiellettyjä aineita tai esineitä (767/2005, 12:4). Vankilan selvityksestä ei ilmennyt minkäänlaisia puoltavia seikkoja siitä, että vankilalla olisi ollut perusteita puuttua vangin ja asianajajan väliseen asianajosalaisuuteen. Apulaisoikeusasiamies antoi tapauksen johdosta Mikkelin vankilalle huomautuksen. (13.1.2017, Dnro 4976/2016.) Perusteton asiakirjojen tarkastus voi viitata muun muassa työntekijän moraalisen motivaation puutteeseen tai eettisen stressin aiheuttamaan työn laadun laskemiseen (Fantus ym., 2017). Vangin näkökulmasta sillä ei ole välttämättä merkitystä, koska epäkohta on tapahtunut ja hän on saanut negatiivisen kokemuksen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta.

Laitos- ja osastosijoittelu liittyivät nimensä mukaisesti vankien sijoitteluun vankilan sisällä tai vankiloiden välillä. Yhdessä kantelussa liikuntarajoitteinen vanki kritisoi mahdollisuuksiaan päästä avolaitokseen ja osallistua toimintoihin vankilassa. Kantelussaan vanki oli tuonut esiin, ettei hänellä ole liikkueensa pyörätuolilla yhtäläisiä edellytyksiä osallistua vankilan toimintoihin, kuten kirjastoon tai kuntosalille vankilan portaiden aiheuttaman esteellisyyden vuoksi. Oikeusasiamies totesi ratkaisussaan, että Rikosseuraamuslaitoksen tulee järjestää liikuntarajoitteisten vankien olosuhteet muiden vankien olosuhteita vastaaviksi. (30.8.2017, Dnro 2871/2016.)

Vangin tarkastamiseen kuuluvissa kanteluissa ilmeni sellaisia piirteitä koskemattomuuteen ja henkilökohtaiseen vapauteen liittyen, mitkä vanki oli kokenut loukkaaviksi tai nöyryyttäviksi. Kanteluissa esiintyi epäselvyyksiä esimerkiksi vangin turvatarkastuksen ja henkilöntarkastuksen välillä. Vanki on mahdollista tarkastaa vankeuslain (767/2005) mukaan turvatarkastuksella, henkilöntarkastuksella, erityistarkastuksella tai henkilönkatsastuksella. Turvatarkastus mahdollistaa vangin tarkastamisen metallinilmaisimella tai muulla teknisellä laitteella, koiran avulla tai muutoin vaatteiden päältä tunnustellen. Turvatarkastus voidaan tehdä vangille vankilassa, sen alueella tai kuljetuksen aikana turvallisuuden huolehtimisen, järjestyksen turvaamisen tai omaisuuden suojelemisen vuoksi. Henkilöntarkastus voidaan tehdä vangille, mikäli on syytä

epäillä vankia luvattomien aineiden tai esineiden hallussapidosta. Se on mahdollista tehdä esimerkiksi valvomattoman tapaamisen yhteydessä tai vankilan järjestystä uhkaavan vaaran torjumiseksi. Henkilöntarkastus käsittää vangin vaatteiden ja suun tutkimisen. (767/2005, 16:3–4.)

Eräässä kantelussa vanki kritisoi hänelle tehtyä tulotarkastusta. Vanki oli tarkastuksen yhteydessä riisutettu ja käsketty istumaan verkkojakkaralle alushousut jalassa, jonka jälkeen vartija oli käyttänyt koiraa tarkastuksen suorittamiseen. Apulaisoikeusasiamies muistutti vankilaa ratkaisussaan turvatarkastuksen ja henkilöntarkastuksen erosta, koska lähtökohtaisesti turvatarkastusta tehdessä vanki voi pitää vaihtovaatteet päällään. (7.5.2019, Dnro 5948/2018.)

Muut-kategoriaan päätyi analyysissä kaksi kantelua, koska ne eivät soveltuneet edellä mainittuihin kategorioihin. Ensimmäinen kantelu koski elinkautisvangin vapauttamista ja toinen vangin luvatonta vangitsemista. Viimeisessä tapauksessa kantelun oli tehnyt vangin puoliso. (17.12.2018, Dnro 4140/2018; 7.12.2016, Dnro 943/2016.)

RIKOSSEURAAMUSLAITOS KANTELUIDEN KOHTEENA

Vankien kantelut eduskunnan oikeusasiamiehelle on analysoitu sen perusteella, mitä Rikosseuraamuslaitoksen yksikköä kantelu on koskenut eli miten kantelut ovat jakautuneet Rikosseuraamuslaitoksen kesken. Joissain tapauksissa vanki oli kritisoinut eduskunnan oikeusasiamiehelle useampaa Rikosseuraamuslaitoksen yksikköä, kuten esimerkiksi vankilaa ja arviointikeskusta. On mahdollista, että sellaiset vangit, jotka ymmärtävät byrokratian luonteen tekevät kanteluita, sillä ymmärtämättömyys prosessista voi estää kantelun tekemisen. Apua kanteluiden tekemiseen ei ole aina henkilöstöltä saatavissa, koska osa heistä rajaa sen omien tehtäviensä ulkopuolelle. Osa puolestaan kokee yksittäisten vankien kuormittavan järjestelmää aiheettomilla kanteluilla, mikä sinällään heikentää vankien asemaa kanteluprosessissa. (Liimatainen & Rantala, 2016, 59; Rantala ym., 2021, 230–231.)

Vankeuslakuudistuksen arviointitutkimuksen (Liimatainen & Rantala, 2016, 2) mukaan vankien oikaisuvaatimukset Rikosseuraamuslaitoksen sisällä eivät juurikaan menesty lukuun ottamatta tilanteita, joissa viranomaisen on selkeästi soveltanut lakia väärin tai toiminut ilman lakiin pohjautuvaa perustetta. Rikosseuraamuslaitoksen muutoksenhakujärjestelmä reagoi herkemmin selkeisiin virheisiin, kuin tulkinnanvaraisiin ja harkintavaltaa sisältäviin tapauksiin. (emt., 2.) Oikeusasiamies ottaa kantelun käsittelyyn ja aloittaa selvitystyön, jos asia kuuluu hänen laillisuusvalvontaansa tai hän muutoin katsoo siihen olevan tarvetta (197/2002, 3 §). Vangeilla ei välttämättä ole osaamista tunnistaa kantelun tarvetta, eivätkä he ole aina itse kykeneväisiä puolustamaan omia oikeuksiaan tai heillä ei ole niistä riittävästi tietoa. Vankien näkemyksen

mukaan vankiloiden henkilöstö suhtautuu kielteisesti vankien tekemiin kanteluihin ja muutoksen hakemiseen. (Liimatainen & Rantala, 2016, 41.)

Viranomaisia koskevat hallintolain mukaiset hyvän hallinnon perusteet (434/2003, 6–10 §). Viranomaisilla on harkintavaltaa tehdessään vankeja koskevia päätöksiä, minkä vuoksi on tärkeää, että viranomaiset tietävät ja ymmärtävät heitä koskevat hyvän hallinnon perusteet. Niiden lisäksi viranomaisia koskee perustuslain 22 §, eli perusoikeuksien turvaaminen. Julkisen vallan tulee turvata kansalaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (731/1999, 22 §).

Yhteistä kanteluissa oli se, että niissä jokaisessa vanki kritisoi vankilan toimintaa eli jokainen kantelu liittyi edes osittain Rikosseuraamuslaitokseen. Vankiloiden lisäksi kritiikkiä kanteluissa saivat muun muassa arviointikeskukset ja aluekeskukset. Kanteluiden jakautuminen on luokiteltu rikosseuraamusalueiden mukaisesti eli Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen (Esra), Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueeseen (Ipra) ja Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen (Lsra). Artikkelin kirjoitushetkellä Rikosseuraamuslaitoksen organisaatorakenne on muodostunut kolmesta rikosseuraamusalueesta. Vuoden 2022 aikana Rikosseuraamuslaitos tulee käymään läpi organisaatiouudistuksen, jonka seurauksena perustetaan 11 rikosseuraamuskeskusta nykyisten rikosseuraamusalueiden tilalle. Artikkelin tutkimustuloksia voi hyödyntää toiminnan kehittämiseen organisaatiomuutoksesta huolimatta. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 2) ilmenee vankien kanteluiden jakautuminen.

TAULUKKO 2. Vankien kanteluiden jakautuminen.

Kantelun kohde	Määrä (n. 57)
Etelä-Suomen rikosseuraamusalue	21
Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue	9
Länsi-Suomen rikosseuraamusale	6
Kantelun kohde ei tiedossa	14
Muut	7

Kanteluista valtaosa kohdistui Etelä-Suomen rikosseuraamusalueeseen ja niistä suurin osa käsitteli vankien elinoloja vankilassa. Rikosseuraamuslaitoksen tilastojen mukaan keväällä 2022 eniten rikosseuraamusasiakkaita oli Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella, kun taas vähiten asiakkaita oli Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella (Rikosseuraamuslaitos, 2022, 6). Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella kantelut jakaantuivat Riihimäen (8 kpl), Helsingin (6) ja Jokelan (3) vankiloihin. Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen yhdeksästä kantelusta suurin osa liittyi kohteluun ja kirje- ja puhelinsalaisuuteen. Itä- ja

Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloista Mikkelin (4), Sukevan (2) ja Pyhäselän (2) vankilat nousivat esiin vankien kanteluissa oikeusasiamiehelle. Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen kanteluista suurin osa koski kirje- ja puhelinsalaisuutta. Länsi-Suomi oli ainut alue, johon ei kohdistunut lainkaan kohteluun liittyviä kanteluita. Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen vankiloista ainoastaan Turku (4) ja Hämeenlinna (1) olivat mainittuina vankien kanteluissa. Loput vankien tehdyistä kanteluista oikeusasiamiehelle arvostelivat Rikosseuraamuslaitoksen alue- tai arviointikeskusten toimintaa. (Jutila, 2021, 47–48.)

Rikosseuraamuslaitoksen vankiloiden, aluekeskusten ja arviointikeskusten lisäksi vankien kanteluissa oli kritisoitu muitakin toimijoita. Nämä toimijat olivat Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanoyksikkö, Vankiterveydenhuolto, Helsingin hovioikeus ja Helsingin hallinto-oikeus. Oikeusasiamiehen omasta aloitteesta tehty kantelu oli osoitettu koko Rikosseuraamuslaitoksen organisaatiolle. Kiinnostavaa oli, että jopa 14:ssä asiakirjassa vangin kantelun kohde ei ollut tiedossa, vaan kohde oli poistettu ratkaisusta. Syytä tälle ei asiakirjoissa tuotu esiin. On todennäköistä, että vangit osoittivat tyytymättömyyttään esimerkiksi joihinkin vankiloihin enemmän, kuin mitä aineisto suoraan antaa ymmärtää. (Jutila, 2021, 48–49.)

RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN PERUSTELUT ASIAKIRJOISSA

Rikosseuraamuslaitos perusteli toimintaansa monin eri tavoin. Eduskunnan oikeusasiamies on pyytänyt Rikosseuraamuslaitoksen eri toimijoilta selvityksiä liittyen vankien kanteluihin ja esitellyt niitä ratkaisuisaan. Perustelut olivat monisyisiä, minkä seurauksena olen nimennyt ne kuuteen eri pääkategoriaan. Nämä kategoriat ovat turvallisuus, organisaatioon liittyvät seikat, resurssit, perustelut eivät olleet tiedossa tai ne kiistettiin, vankilasta riippumattomat syyt sekä vankilan fyysinen ominaisuus. Perustelut ovat syitä ja perusteluita sille, miksi vankien oikeudet eivät ole toteutuneet, kuten lainsäädäntö edellyttäisi. Monesti ratkaisussa tapahtumia selitettiin eri tavoin, ja olen ottanut tämän huomioon analyysissa.

TAULUKKO 3. Rikosseuraamuslaitoksen perustelut toiminnalleen.

Perustelut	Sisältö
Turvallisuus	Salassa pidettävät tiedot, laitosturvallisuus, vangin käytös, väkivallan uhka, vankilan yleinen järjestys
Organisaatioon liittyvät seikat	Linjausten- ja organisaation muutokset, puutteellinen ohjeistus, byrokratia, informaatiokatkokset, vankilan omaisuuden suojaaminen, lainsäädännön tulkinta ja henkilökunnan huolimattomuus
Resurssit	Henkilökuntaan liittyvät resurssivajeet, kiire, aikataulliset haasteet ja valvonnalliset syyt
Perustelut eivät olleet tiedossa tai väitteet kiistettiin	Perustelut eivät ilmene asiakirjasta tai niille ei ollut oikeudellista perustetta
Vankilasta riippumaton syy	Tekninen syy, terveysviranomaisten ohjeistus, ulkoistettu toiminta, järjestelmien kömpelyys
Vankilan fyysiset ominaisuudet	Vankilan osastojen tilan puute, kapeat käytävät

Yleisin Rikosseuraamuslaitoksen perusteluista oli *turvallisuus*. Vankilat ja muut Rikosseuraamuslaitoksen eri toimijat olivat perustelleet tapahtumia salassa pidettävillä tiedoilla, laitosturvallisuudella, vangin käytöksellä, väkivallan uhalla ja vankilan yleisellä järjestyksellä. Kantelussaan vanki oli pyytänyt apulaisoikeusasiamiestä selvittämään vankilan toimintaa valvomattonta tapaamista koskevassa asiassa. Vanki oli tiedustellut asiointilomakkeella valvomattoman tapaamisen epäämisen perusteita. Päätös oli esitetty vangille seuraavasti:

Vankilatietojen perusteella on perusteltua epäillä valvomattoman tapaamisen vaarantavan laitoksen järjestystä tai turvallisuutta. (12.9.2016, Dnro 3843/4/15.)

Apulaisoikeusasiamies toteaa, ettei hänellä ole syytä olla uskomatta, etteikö tapaamisen kielteiselle päätökselle olisi ollut perusteita. Hän kuitenkin kiinnittää huomiota koskevien perusteluiden puutteellisuuteen ja menettelyyn. Päätösten perusteleminen, tiedon saaminen sekä tiedusteluun vastaaminen eivät ole olleet hallintolain ja viranomaisen toiminnan julkisuuden toiminnan mukaista. Lisäksi apulaisoikeusasiamies viittaa perustuslain 21 §:ään eli jokaisen oikeuteen saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti. (12.9.2016, Dnro 3843/4/15.) Tapauksessa nousee esiin proseduraalisen oikeudenmukaisuuden elementtejä. Perusteluiden puutteellisuus ja vaillinainen menettely tekevät tilanteesta vangille epäoikeudenmukaisen. Ilman riittäviä perusteita päätöksille oikeudenmukaisuus ei voi toteutua (Colquitt ym., 2005, 29–30). Viranomaisten tulisi perustella päätöksiä johdonmukaisesti ja tilanteen eettinen ulottuvuus huomioiden.

Vankilan toiminta perustuu pitkälti turvallisuuteen ja se onkin Rikosseuraamuslaitoksen yksi arvoista. Turvallisuudella perusteleminen on oikeutettua ja tarpeellista silloin, kun siihen on riittävät syyt ja perusteet. Turvallisuuden arvo on tavoittelemisen arvoista, mutta on syytä pohtia millä normeilla arvoa toteutetaan. Rikosseuraamuslaitoksen laatututkimuksen mukaan vankilaturvallisuus oli heikentynyt vuodesta 2016. Henkilöstön näkemyksen mukaan turvallisuusuhat olivat lisääntyneet vankiloiden arjessa, kun samalla niiden tunnistaminen koettiin aikaisempaa haasteellisemmaksi. Lisäksi turvallisuustekniset laitteet koettiin riittämättömiksi ja sanktioiden seurauksia pidettiin aikaisempaa tehotomimpina. Vankien kyselyssä ilmeni, että esimerkiksi vankien välinen väkivalta, uhkailu ja kiusaaminen olivat lisääntyneet. (Linderborg ym., 2020, 14, 16.)

Organisaatioon liittyvät perustelut sisälsivät piirteitä linjausten ja organisaation muutoksista, puutteellisesta ohjeistuksesta, byrokratiasta, informaatiokatkoksista, vankilan omaisuuden suojaamisesta, lainsäädännön tulkinnasta ja henkilökunnan huolimattomuudesta. Oikeudenmukaisuus ja eettinen harkinta toteutuvatkin parhaiten silloin, kun itse työ on järjestetty ja organisoitu mahdollisimman hyvin (Salminen, 2016, 6). Vanki oli kannellut eduskunnan oikeusasiamiehelle oikeudestaan kirjeenvaihtoon. Kantelun mukaan suljettu kirje oli avattu ennen tapaajalle toimittamista ja sitä oli perusteltu seuraavasti:

Vartija A:n selvityksen mukaan hän oli kerran epähuomiossa avannut kantelijan tapaajalle toimittaman kirjeen, koska vartija ei ollut muistanut lainsäädännön sisältöä. Vartija oli vain tarkastanut, ettei kirjekuori sisällä muuta kuin kirjeen, muttei ollut lukenut kirjettä. (17.6.2019, Dnro 5848/2018.)

Apulaisoikeusasiamies kommentoi ratkaisussaan, ettei saadun selvityksen perusteella kirjeen avaamiselle vaikuttanut olleen muuta syytä, kuin vartijan muistamattomuus kirjeen avaamista koskeviin säännöksiin. Työntekijän muistamattomuus voi johtua monesta eri tekijästä ja se voi olla tahaton inhimillinen virhe, mutta vangin näkökulmasta sillä tuskin on merkitystä. Lisäksi apulaisoikeusasiamies totesi vartijan menetelleen tapauksessa virheellisesti, koska selvityksestä ei ilmene, että olisi ollut syytä epäillä kirjeen sisältävän vankeuslain 12 luvun 1 §:n mukaisia kiellettyjä aineita tai esineitä. (17.6.2019, Dnro 5848/2018.)

Lainsäädännön vaihteleva tulkinta ja linjausten muutokset selittävät Rikosseuraamuslaitoksen vaihtelevia käytänteitä (HE 57/2021 vp, 12). Rikosseuraamuslaitoksen vankila- ja arviointikeskushenkilöstö onkin toivonut tarkempia ohjeistuksia ja lisäkoulutusta lainsäädännön sekä määräysten tulkintaan ja soveltamiseen (Liimatainen & Rantala, 2016, 28). Euroopan kidutuksen vastainen komitea (CPT) totesi raportissaan, että Suomen tulisi panostaa entistä enemmän henkilökunnan koulutukseen laadukkaan työn mahdollistamiseksi (CPT, 2021, 38). Riittävällä henkilöstön perehdytyksellä voidaan vaikuttaa laa-

dukkaan työn toteutumiseen ja samalla vankien oikeuksiin. Vankiloissa vallitseva organisaatiokulttuuri saattaa vaikuttaa siihen, miten ja millä keinoin henkilöstö tukee ja antaa tietoa vangeille näiden oikeuksista ja velvollisuuksista. Onnistunut vuorovaikutus tukee vankien ja henkilökunnan tietojen vaihtoa ja tätä kautta mahdollistaa vankien kokemusta oikeudenmukaisuudesta.

Resursointiin liittyvät perustelut koskivat henkilökunnan määrästä johtuvaa resurssivajetta ja sen mukanaan tuomaa kiirettä. Vajavaiset resurssit ovat vaikuttaneet henkilöstön mukaan vankien oikeuksien toteutumiseen (Liimatainen & Rantala, 2016, 33). Henkilöstön resurssivaje näkyi esimerkiksi yhdessä kantelussa, jossa vanki kritisoi vankilan vastaanotto-osaston toimintaa. Kantelijan mukaan vankien mahdollisuus käydä vaihtamassa tavaroita ei toteudu siinä määrin, kuin pitäisi. Vankilan johtaja perusteli asiaa nimenomaan henkilöstöresursseilla:

Varuspuolen toiminta on ollut joulukuun 2016 ja huhtikuun 2017 välisenä aikana poikkeustilassa vankilan virkamiesten tehtäviin liittyvien järjestelyiden vuoksi. Varuspuolen lähiesimiehenä toimivien rikosseuraamusesimiesten vaihtuvuus ja heidän poissaolonsa ovat olleet varuspuolen tehtävien kannalta rasitteena ja siten niistä on aiheutunut haittaa varuspuolen toiminnalle. Järjestelyiden myötä varuspuolella työskentelevää henkilöstöä on jouduttu määrällisesti vähentämään vankilan muun toiminnan ja turvallisuuden takaamiseksi. Muutosten vaikutukset ovat nyt vähentymässä ja varuspuolen toiminnassa ollaan pääsemässä edellytetyn mukaiseen työjärjestykseen ja -käytäntöihin. (15.11.2017, Dnro 2546/2017.)

Vuosien 2005–2016 välisenä aikana Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöä on vähennetty yhteensä yli 500 henkilötyövuodella. Vuonna 2019 Rikosseuraamuslaitoksessa oli yhteensä 2574 henkilötyövuotta. Henkilöstömäärän vähennyksen taustalla ovat valtion tuottavuusohjelma ja talouden sopeuttamisohjelma. Samaan aikaan työn haastavuus on kasvanut esimerkiksi vankeuslain uudistuksen myötä vuonna 2006, jolloin perusoikeusnäkökulma otettiin huomioon aikaisempaa täsmällisemmin. (HE 57/2021 vp, 10.) Toisaalta myös vankiluku on laskenut, sillä vuonna 2015 keskimääräinen vankiluku oli 19 prosenttia vähemmän, kuin kymmenen vuotta aiemmin (Rikosseuraamuslaitos, 2016, 5). Vankiluvun vähentymiseen puolestaan vaikuttaa samaan aikaan tapahtunut yhdyskuntaseuraamusten käyttöönotto.

Organisaatioon ja sen resursseihin liittyvät haasteet ovat yleisiä eettisen stressin syitä. Rikosseuraamuslaitos on toteuttanut vuosien aikana muutoksia organisaatiossaan. Edellinen organisaatiouudistus toteutettiin vuonna 2010 ja syksyllä 2022 toteutetaan uusi organisaatiouudistus nimeltä Rise 2.0. Sen tarkoitus on muun muassa uudistaa johtamista, yhdenmukaistaa organisaatiota

ja antaa parempia edellytyksiä oikeusturvan toteutumiseksi. (HE 57/2021 vp, 9–10.) Organisaatiouudistuksen lisäksi Rikosseuraamuslaitos otti käyttöön uuden asiakastietojärjestelmä Rotin keväällä 2022. Muutokset organisaatiossa saattavat aiheuttaa työntekijöissä stressiä ja lisätä kuormitusta. Eettinen stressi muodostuu, kun työntekijä joutuu tekemään arvojensa ja eittikkansa vastaisia ratkaisuita. Riittämättömät resurssit, suuri työmäärä, ongelmat organisaatio-kulttuurissa ja työntekijöiden osaamattomuus ajavat työntekijät usein stressitilaan. Eettisen stressin pitkittyessä se voi aiheuttaa negatiivisia tunteita työntekijöissä, työmotivaation laskua sekä henkilökunnan suurta vaihtuvuutta. (Fantus ym., 2017, 2275–2283.) Tämä voi saada aikaan sen, ettei ammattieettinen toiminta toteudu, kuten sen pitäisi.

Perustelut eivät tulleet kaikissa asiakirjoissa ilmi tai ne eivät olleet riittävät. Kantelun kohde saattoi kiistää vangin esittämät väitteet, muttei välttämättä kyennyt perustelemaan sitä. Esimerkiksi yhdessä ratkaisussa apulaisoikeusasiamies oli pyytänyt vankilalta lisäselvityksiä, mutta ei saanut kaikilta tapahtumiin osallistuneilta pyytämiinsä kysymyksiin vastauksia:

Lisäselvityspyynnöstä huolimatta vankila ei toimittanut tapahtumiin osallistuneiden ja kantelun kohteena olevien virkamiesten selvitystä asiasta. Selvityspyynnöni antoivat selvityksen tälläkin kertaa ainoastaan vankilan johtaja ja apulaisjohtaja. Apulaisjohtaja totesi selvityksessään, että hän oli keskustellut asiasta uudelleen tapaukseen osallistuneen henkilökunnan kanssa ja että selvitys oli hänelle syntynyt käsitys tapahtumista näiden keskusteluiden perusteella. Apulaisjohtajan selvityksestä ei ilmennyt kenen henkilökuntaan kuuluvien kanssa hän oli keskustellut, ja mitä kukakin oli kertonut hänelle tapahtumista. (24.10.2015, Dnro 5540/4/15.)

Hyvän hallinnon periaatteisiin kuuluu, että viranomaisen tulee käyttää toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toiminta tulee olla oikeassa suhteessa tavoiteltavaan päämäärään nähden. (434/2003, 6 §.) Vangit ovat kritisoineet heitä koskevien päätösten perusteluiden puutteita (Liimatainen & Rantala, 2016, 31). Viranomaisten menettely ja perustelut nojautuen lainsäädäntöön ovat nimenomaan proseduraalisen oikeudenmukaisuuden ydintä. Menettelytapojen kuusi sääntöä eivät toteudu täysimääräisesti, vaan viranomainen on toiminut epäjohtamukaisesti ja vaillinaiseen tietoon perustuen. Ilman riittäviä perusteluja ja tietoja julkinen valta ei voi oikeuttaa päätöksensä, eikä täten oikeudenmukaisuus voi toteutua.

Vankilasta riippumattomiin syihin lukeutuivat tietotekniset syyt, järjestelmien kömpelyys, toimintojen ulkoistaminen tai terveysturvallisuuden ohjeistukset. Osa kanteluiden sisällöistä ja tapahtumien seurauksista olivat yhteydessä sellaisiin syihin, mihin toimijat eivät ole suoranaisesti pystyneet vaikuttamaan.

Esimerkiksi yhdessä kantelussa vangille ei ollut myönnetty lupaa Skype-tapaamiseen, koska vankilan Skype-laitteisto ei ollut tuolloin käyttökelpoinen. Vangin samasta päätöksestä ei kuitenkaan käynyt ilmi, että hylätty Skype-tapaaminen johtui toimimattomasta laitteistosta:

Vankilan selvityksen mukaan ongelmana elokuussa 2018 oli vankien sähköisen asioinnin työasemien toimivuus ja erityisesti kirjautuminen skype-puheluihin. Asia oli korjaantunut pian elokuun alun jälkeen. (26.11.2019, Dnro 5083/2018.)

Tapauksessa apulaisoikeusasiamies kiinnittikin huomiota vankilan puutteellisiin perusteluihin, koska kantelija ei ollut ymmärtänyt, että kielteisen päätöksen taustalla oli ollut tietotekninen syy (26.11.2019, Dnro 5083/2018). Ihmisten välinen vuorovaikutus on merkityksellinen osa kohtelun oikeudenmukaisuutta. Onnistuessaan sen tulisi olla totuudenmukaista, oikeutettua, kunnioittavaa ja asianmukaista. (Colquitt ym., 2005, 29–30.) Tässä tapauksessa vuorovaikutus oli ollut puutteellista ja muodostanut vangille epäreilun tilanteen. Kuulluksi tulemisen kokemus voi olla vangille hyvinkin merkittävässä roolissa tämän asenteissa ja muutosprosessissa (Granfelt, 2011, 226).

Vankilan fyysiset ominaisuudet vaikeuttivat joissain tapauksissa vankien oikeuksien toteutumista. Vankiloiden tilojen ominaisuudet, niiden haasteet ja puutteet eivät aina mahdollista henkilökunnalle otollisia olosuhteita toteuttaa työtään ja tukea vankien oikeuksien toteutumista. Yksi vangin kantelu koski vankien puheluiden yksityisyydensuojaa. Vankilan osaston käytävällä puhelimen suojana on kupu, joka ei kuitenkaan takaa yksityisyyttä vangeille. Vangin mukaan muut vangit kuulivat puhelun sisällön eikä hänellä näin ollen ollut mahdollisuutta luottamukselliseen puhelinkeskusteluun. Vankila totesi, ettei osastolle ole mahdollista rakentaa puhelinkoppia turvallisuussyistä osaston kapeiden käytävien vuoksi:

Rikosseuraamusalueen aluekeskuksen kiinteistöpäällikkö ja turvallisuuspäällikkö tekivät A:n vankilaan katselmuksen tarkoituksena selvittää, miten vankien puheluiden yksityisyyden suojaa voitaisiin parantaa ja voidaanko vankilan joillekin tai kaikille vankiosastoille rakentaa puhelinkopit. Tämä näyttäisi olevan mahdollista osastoilla A, F ja C, mutta D-osastoille kiinteän puhelinkopin rakentamisen ei turvallisuussyistä käytävän kapeuden vuoksi katsota oleva mahdollista. (15.11.2016, Dnro 5246/4/15.)

Apulaisoikeusasiamiehen mukaan vankilan tulee jatkaa tilanteeseen sopivien ratkaisujen löytämistä, sillä puhelujen luottamuksen suoja kuuluu myös vangeille (15.11.2016, Dnro 5246/4/15). Vankilat ovat keskenään erilaisia, minkä

vuoksi se aiheuttaa vankien keskuudessa epäoikeudenmukaisuutta. Oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus ovat kuitenkin osa Rikosseuraamuslaitoksen arvoperustaa. Erot vankiloiden fyysisissä ominaisuuksissa aiheuttavat sen, etteivät vangit ole yhdenvertaisessa asemassa. Myöskään työntekijät eivät pysty toteuttamaan näissä tilanteissa ammattieettisesti laadukasta työtä, kun toimeenpanoa ei voida viedä täytäntöön.

Suomessa on muutamia vankiloita, jotka ovat verrattain vanhoja eikä tarpeellisia uudistuksia niissä ole mahdollista toteuttaa. Rikosseuraamuslaitos on pyrkinyt panostamaan suurilla investoinneilla uusiin vankilahankkeisiin. Esimerkiksi vuoden 2020 aikana otettiin käyttöön uusia vankiloita Keravalla, Hämeenlinnassa ja Jyväskylässä. Suunnitteilla on myös uudistuksia muun muassa Oulun ja Vantaan vankiloihin. (Rikosseuraamuslaitos, 2021, 9.)

PERUSOIKEUDET RATKAISUISSA

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuisissa on viitattu perustuslain mukaisiin perusoikeuksiin. Viittaukset perusoikeuksiin tarkoittavat sitä, etteivät vankien oikeudet toteudu aina kuten pitäisi. Seuraavasta taulukosta (Taulukko 4) ilmenee, että perusoikeusviittauksia on ollut enemmän kuin viitattuja asiakirjoja. Joissain ratkaisuisissa oikeusasiamies oli viitannut useampaan perusoikeuteen. Perustuslain mukaisten perusoikeuksien esiin ottaminen ratkaisuisissa ei välttämättä tarkoittanut, että toimija olisi menetellyt suoraan lain vastaisesti, vaan oikeusasiamies saattoi tuoda asian tiedoksi kantelun kohteelle parempaa menettelyä varten seuraavilla kerroilla. (Jutila, 2021, 50.)

TAULUKKO 4. Perusoikeudet eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuisissa.

Perusoikeus	Määrä (n. 68)
21 § Oikeusturva	18
7 § Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen	18
10 § Yksityiselämän suoja	16
6 § Yhdenvertaisuus	3
12 § Sananvapaus ja julkisuus	3
22 § Perusoikeuksien turvaaminen	3
19 § Oikeus sosiaaliturvaan	2
20 § Vastuu ympäristöstä	1
15 § Omaisuuden suoja	1
13 § Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus	1
11 § Uskonnon ja omantunnon vapaus	1
8 § Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate	1

Oikeusturvan mukaan jokaisen tulisi saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Lisäksi kunkin oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös on osa oikeusturvan toteutumista. (731/1999, 21 §.) Oikeusturvaan (21 §) viitattiin erityisesti vangin kohtelua koskevissa asiakirjoissa, muun muassa päätösten perustelemisesta, tietopyynnön käsittelystä ja päihdevalvonasta. Ratkaisuisissa oli puutteita vankeja koskevien päätösten perusteluissa, mikä on ongelmallista paitsi vankien, mutta myös henkilökunnan oikeusturvan ja uudelleenarvioinnin mahdollisuuden näkökulmasta. On hankalaa arvioida tilanteita ja annettuja päätöksiä myöhemmin, kun asiakirjoissa olevat tiedot ovat puutteellisia.

Perusteluiden puute ilmeni muun muassa vankien sijoittelussa, jolloin perusteluita ei joko ollut kerrottu vangille riittävän selkeästi tai kirjaamiskäytännöissä oli selkeitä puutteita (kts. esim. 4.6.2019, Dnro 6065/2016). Kirjaamiseen liittyviin toimintatapoihin panostamalla on mahdollista vaikuttaa vankien oikeuksien toteutumiseen ja tasavertaiseen kohteluun (Ylisassi ym., 2021, 23). Johdonmukaisuuden ja tiedon puute muodostavat näistä tilanteista eettisesti ongelmallisia: vankien oikeuksien toteutuminen on haastavaa, jos organisaatiossa ilmenee tämänkaltaisia ongelmia. Ilman täsmällistä tietoa viranomaisten päätökset ovat puutteellisia, eikä voida sanoa, että niiden eettisiä näkökulmia olisi huomioitu riittävällä tasolla.

Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §) turvaa jokaisen yksilön ihmisarvoisen kohtelun. Ketään ei tule tuomita, kiduttaa, eikä puuttua henkilökohtaiseen vapauteen. Vapautta ei saa riistää miehivaltaisesti ilman laissa säädettyä perustetta. Tuomioistuimien määrää tarvittaessa vankeusrangaistuksen rikoksen tehneelle henkilölle, mikä tarkoittaa vapaudenmenetystä. Vankien saadessa vapausrangaistuksen, he menettävät vapautensa. Vapautensa menettäneiden oikeudet turvataan lailla. (731/1999.) Oikeus elämään näkyi oikeusturvan tavoin eniten vankien kohtelua koskevissa kanteluissa.

Yksityiselämän suoja tarkoittaa sitä, että jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Yksityiselämän suoja (10 §) tarkoittaa sitä, että jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Lisäksi kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin suoja on loukkaamaton. Lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista muun muassa yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta uhkaavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvatarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana. Myös henkilötietojen suojasta säädetään täsmällisemmin perustuslaissa. Yksityiselämän suoja esiintyi eniten kirje- ja puhelinsalaisuutta koskevissa kanteluissa. Lisäksi kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin suoja on loukkaamaton. Lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista muun muassa yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta uhkaavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä, turvatarkastuksessa ja vapaudenmenetyksen aikana. Myös henkilötietojen suojasta säädetään täsmällisemmin perustuslaissa. (10 §.) Yksityiselämän suoja esiintyi eniten kirje- ja puhelinsalaisuutta koskevissa kanteluissa.

Yhdessä kantelussa apulaisoikeusasiamies oli viitannut vangin oikeuteen elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen sekä yksityiselämän suojaan, koska vangin olosuhteet tarkkailun aikana olivat vastoin ohjeita ja loukkasivat vangin ihmisarvoa. Erityisesti apulaisoikeusasiamies kritisoi vangin sijoittamista tarkkailuun alasti kädet sidottuna, tarkkailun liiallista kestoa ja sen tapahtumien tallentumista kameravalvontaan. Lisäksi apulaisoikeusasiamies otti kantaa vastakkaisen sukupuolen läsnäoloon henkilöntarkastuksen aikana sekä vangilta perusteettomasti evättyä mahdollisuutta vaatteiden ja vuodevaatteiden saamiseksi tarkkailuselliin. (19.8.2019, Dnro 5960/2018.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asema vankilassa vaatii työntekijöiltä osaamista ja eettistä herkkyyttä. Rikosseuraamuslaitoksella on ohje sukupuolen korjausprosessin läpikäyneen ja korjausprosessissa olevan henkilön sijoittamiseen. Sen mukaan muun muassa henkilöntarkastus tulee suorittaa henkilön kanssa samaa sukupuolta oleva työntekijä. (Vesterbacka & Knuuti, 2019.) Tarkempaa tietoa tai tilastoja ei kuitenkaan Suomessa ole ohjeistuksen käytännön toteutuksesta.

Oikeusturva, oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen sekä koskemattomuuteen ja yksityiselämän suoja näyttäytyvät aineistossa huomattavasti

muita perusoikeuksia enemmän. Yhdenvertaisuus (6 §), sananvapaus ja julki-
suus (12 §) sekä perusoikeuksien turvaaminen (22§) esiintyivät jokainen kol-
mesti. Muut aiemmassa taulukossa (Taulukko 4) kuvaamani oikeudet tulivat
ratkaisuissa vain muutamia tai yksittäisiä kertoja esiin. Liikkumisvapaus (9 §),
vaali- ja osallistumisoikeus (14 §), sivistykselliset oikeudet (16 §), oikeus omaan
kieleen ja kulttuuriin (17 §) ja oikeus työhön ja elinkeinovapauteen (18 §) eivät
nousseet asiakirjoista lainkaan esiin. Vaikka analyysin mukaan edellä mainit-
tuihin perusoikeuksiin ei viitattu, ei se tarkoita, etteikö puutteita näiden pe-
rusoikeuksien toteutumisessa voisi olla. Esimerkiksi ulkomaalaisten vankien on
haastavaa saada tietoa oikeuksistaan omalla äidinkielellään, vaikkakin vankiloi-
den käytäntöjä on kehitetty muun muassa kääntämällä tulo-oppaita ja järjestys-
sääntöjä vähintään englannin kielelle (Eduskunnan oikeusasiamies, 2021, 101).

POHDINTA

Tämän artikkelin tehtävänä oli kuvata, miten vankien oikeudet toteutuvat, mil-
laisia perusteluita Rikosseuraamuslaitos antaa toiminnalleen ja millaisia eettisiä
ulottuvuuksia ja ristiriitoja aineistossa ilmenee. Vankien kanteluita analysoin
kolmen teeman avulla, joita olivat 1) vankien tekemien kanteluiden aiheet, 2)
Rikosseuraamuslaitoksen antamat perustelut kanteluissa ja 3) ratkaisuissa teh-
dyt viittaukset perusoikeuksiin.

Kanteluiden aiheiden perusteella voidaan todeta, että vangit kokevat epä-
oikeudenmukaisuutta vankilassa. Vankien kohteluun liittyviä teemoja ilmeni
kanteluissa eniten. Kohtelun oikeudenmukaisuuden mukaan ihmisten väli-
nen vuorovaikutus tulisi olla totuudenmukaista, oikeutettua, kunnioittavaa
ja asianmukaista. Näiden elementtien puuttuessa ei kohtelun oikeudenmu-
kaisuus toteudu. (Colquitt ym., 2005, 29–30.) Onnistuessaan se vaatii myös
motivaatiota toimia eettisesti ja organisaatiossa sovittujen arvojen mukaisesti.
Oikeudenmukaisuuden pohtiminen vankilakontekstissa herättää kysymyksiä
siitä, vallitseeko yhteiskunnassa käsitys vankien epäoikeudenmukaisen kohte-
lun hiljaisesta hyväksymisestä tai koetaanko oikeuksien loukkaaminen jollain
tasolla hyväksyttävämmäksi, koska vangit ovat tuomittuja rikollisia? Vangeilla
on lähtökohtaisesti ja lainkin takaama oikeus elää ihmisarvoista elämää, kuten
kaikilla muillakin kansalaisilla.

Yksi Rikosseuraamuslaitoksen tärkeistä arvoista on oikeudenmukaisuus,
joten tällaista epäoikeudenmukaista kohtelua ei voida hyväksyä. Kyse on mer-
kittävästä ristiriidasta ja epäkohdasta, mitä ei voida pitää oikeutettuna. Vuoden
1995 perusoikeusuudistus ja vuonna 2000 voimaan tullut perustuslaki ovat ol-
leet hyviä askeleita kohti vankien oikeuksien toteutumista (HE 263/2004 vp,
80), samoin kuin monet uudistukset vankeuslaissa. Rikosseuraamuslaitos on

tehnyt kattavasti töitä ja muutoksia, jotta vankien oikeudenmukaisuus toteutuisi. Kuitenkin kehitettävää oikeuksissa vielä selkeästi on, etenkin koska huomattava osa kanteluista keskittyy vankien epäoikeudenmukaiseen kohteluun.

Viranomaiset ovat perustelleet syytä oikeuksien rajoittamiselle eri tavoin, suurimmalta osalta viitaten turvallisuuteen ja erilaisiin organisaatioon liittyviin seikkoihin. Monien perusteluiden taustalla on menettelyiden epäoikeudenmukaisuus. Viranomaiset ovat perustelleet vankeja koskevia päätöksiä ja menettelyitä vaillinaisesti, ja jopa ilman perusteluita. Tämä aiheuttaa ymmärrettävästi vangeissa negatiivisen reaktion. Epäoikeudenmukaisuutta voidaankin pitää ihmisen yhtenä voimakkaimpana tunteena ja se saattaa aiheuttaa mielihapaa ja katkeruutta (Juujärvi ym., 2007, 103). Etiikan näkökulmasta perustelut ja niiden syyt ovat ongelmallisia, sillä julkisen vallan tulisi joka tapauksessa turvata vankien perusoikeudet. On silti syytä nostaa esiin myös moraaliset oikeudet, joiden tulisi olla läsnä viranomaisten työssä ilman lainsäädännön asettamia ehtoja. (Juujärvi ym., 2007, 93.) Haastavat tilanteet viranomaisten näkökulmasta ovat todellisia, mutta vankien ja heidän oikeuksiensa kannalta epäsuotuisia.

Viranomaisten vajavaiset perustelut eivät ole ainoastaan haitta vangeille, vaan ne ovat sitä myös viranomaisille itselleen. Lähtökohtaisesti viranomaisen tulisi perustella päätökset riittävästi (434/2003, 45 §). Perusteluiden puuttuminen vaikuttaa vankien oikeuksien lisäksi työntekijöiden oikeusturvaan, erityisesti tilanteissa, joissa niitä joudutaan tarkastelemaan jälkikäteen. Yksi tapa parantaa henkilöstön ja vankien välistä kuilua on lähityö. Lähityön keinoin henkilöstö tuntee vangit paremmin, vanki puolestaan saa paremman kokemuksen kuulluksi tulemisesta. Avoimen kommunikaation nostaminen keskiöön vie asioita parempaan suuntaan niin vankien kuin henkilökunnankin näkökulmasta. Tällöin vangit saavat mahdollisuuden aitoon vuorovaikutukseen ja henkilökunta tuntee paremmin vankien elämäntilanteet ja tarpeet. Lähityön avulla vankeja on mahdollisuus auttaa paremmin rikoksettomaan elämäntapaan ja kohti yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä toimimista. (HE 57/2021 vp, 11; Ylisasi ym., 2021, 21–22.)

Analyysin perusteella voidaan sanoa, että vankien perusoikeudet eivät toteudu vankiloissa siinä määrin kuin niiden pitäisi toteutua. Erityisesti puutteita oli havaittavissa oikeusturvassa (21 §), oikeudessa elämään sekä henkilökohtaisessa vapaudessa ja koskemattomuudessa (7 §) sekä yksityiselämän suojassa (10 §). Vankien oikeuksiin ja niiden toteutumiseen vaikuttavat monet seikat, jotka eivät ole yksiselitteisesti selitettävissä. Resurssit, aika ja toimintaympäristö hankaloittavat henkilöstön työtä sekä sen laadukasta toteutumista. Tämän vuoksi yksittäisiä työntekijöitä tai vankiloita ei voida asettaa yksin asiasta vastuuseen, vaan kyseessä on laajempi rakenteellinen ja institutionaalinen ongelma, joka vaikuttaa työn järjestelyssä, työn tekemisen motivaatiossa ja sen mielekkyydes-

sä. Myös Rantala ym. (2021) toteavat analyysissään, että sääntelyn tavoitteet eivät ole aina realistisia, jonka seurauksena ne eivät toteudu odotetusti.

Oikeudenmukaisuus, sen toteutumisen haasteet ja esteet ilmenivät aineistossa moninaisesti. Vangit osoittavat sen puuttumisen kantelemalla tapahtumista heidän omiin kokemuksiinsa ja näkemyksiinsä perustuen. Onkin syytä pohtia vankien asemaa vankilaympäristössä oikeudenmukaisuuden ja etiikan näkökulmasta. Kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia tai taitoja puolustaa oikeuksiaan. Osaamattomuuden lisäksi syynä vangeilla voi olla muun muassa pelko siitä, millaisia seurauksia kantelu heille aiheuttaa. (Rantala ym., 2021, 236). Tämän mahdollisuuden ulkopuolelle saattaa jäädä moni, joka tarvitsisi apua ja tukea. Kyse on oikeuksien saavutettavuuteen liittyvistä tiedollisista ja taidollisista tekijöistä. Henkilöstöllä ei ole aina mahdollisuutta toteuttaa työtään eettisesti, vaikka työntekijältä löytyisi riittävästi eettistä motivaatiota ja tahtoa auttaa vankeja. Kaikissa toimintaympäristöissä ja resurssin puutteissa se ei ole mahdollista. Pahimmillaan eettinen stressi voi lisääntyä ja ajaa työntekijöitä pois alalta. Tämän seurauksena vankien asema heikkenee entisestään, sillä he eivät saa riittävästi aikaa ja tukea.

Eettisesti tarkasteltuna vangin kuntouttaminen vankilassa on merkittävämpää kuin tämän rankaiseminen. Voidaan arvioida sitä, toimiiko kontrollointi paremmin rikollisuuden vähentämisessä kuin rikollisten kuntouttamisessa. Vankeusrangaistuksen tärkeyttä on argumentoitu inkapasitaatiolla, eli rikollisten sulkemisella hetkellisesti pois yhteiskunnasta ja samalla suojelemalla kansalaisten turvallisuutta. Vasta-argumenttina voidaan pitää sitä, että vankeusrangaistus ja vankila voivat ympäristönä lisätä tuomitun rikollista ajattelua ja käyttäytymistä. (Haapasalo, 2017, 354–355.)

Yhtenä oivana keinona vankien kiinnittämiseen takaisin yhteiskuntaan voidaan pitää viranomaisten laadukasta ammattieettistä toimintaa. Eettiseen toimintaan panostaminen organisaatiossa voi luoda parhaimmillaan hyviä toimintatapoja asiakkaiden kuin työntekijöidenkin näkökulmasta.

Vangin oma kokemus omasta ihmisarvostaan on olennaisessa roolissa. Sisäisellä motivaatiolla on suuri rooli, mutta se ei poissulje ulkoisen motivaation merkitystä. Muutoksen täytyy lähteä sisältä päin ja vangin tulee kokea olevansa merkityksellinen yhteiskunnassa tai muussa yhteisössä. Kokemus merkityksellisyydestä voi luoda vangille tunteen, että elämä on elämisen arvoista ja luoda halua tehdä erilaisia päätöksiä elämässä. Vangin kokemus omasta arvostaan ja sen tärkeydestä yhteiskunnassamme voi tukea tämän halua kiinnittyä yhteiskuntaan. Vaikka vangin oikeuksia tukee lainsäädäntö, tulee niiden merkitys ymmärtää myös laajemmin. Rikosseuraamuslaitos on tärkeässä roolissa tukemassa yksittäisen vangin mahdollisuuksia tunnustaa ja tunnistaa oma ihmisarvonsa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ambrose, M. (2002). Contemporary justice research: A new look at familiar questions. *Organizational behavior and human decision Processes* 89 (1), 303–812. [https://doi.org/10.1016/S0749-5978\(02\)00030-4](https://doi.org/10.1016/S0749-5978(02)00030-4)

Colquitt, J. A., Greenberg, J. & Zapata-Phelan, C. P. (2005). What is organizational justice? A historical overview. Teoksessa J. C. Greenberg, J. Colquitt, J.A. Colquitt, J. Greenberg & Jason A. Colquitt. *Handbook of organizational justice*. Hoboken. Psychology Press, 3–58.

CPT/Inf (2015). 25. Report to the Finnish Government on the visit to Finland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 22 September to 2 October 2014. Council of Europe. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680695f70>

CPT/Inf (2021). 7. Report to the Finnish Government on the visit to Finland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 7 September to 18 September 2020. Council of Europe. <https://rm.coe.int/1680a25b54>

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2015). Dnro 598/2015. Hämeenlinnan vankilan sellikutsuihin reagoimisen viiveet / 9.11.2015. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/598/2015>

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2016). Dnro 3843/4/15. Vankeja koskevien päätösten perusteleva / 12.9.2016. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3843/2015>

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2016). Dnro 5246/4/15. Vankien puhelin keskusteluiden luottamuksellisuus / 15.11.2016. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5246/2015>

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2016). Dnro 5540/4/15. Vangin perusteeton tarkkailuun sijoittaminen / 24.10.2016. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5540/2015>

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2017). Dnro 2546/2017. Riihimäen vankilan menettely vankien tavaroiden vaihtamista koskevassa asiassa / 15.11.2017. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2546/2017>

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2017). Dnro 346/16. Vangin sijoittaminen alastomana tarkkailuun ja sitominen kaltereihin / 28.2.2017. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/346/2016>

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2017). Dnro 4976/2016. Asianajosalaisuutta loukannut perusteeton asiakirjojen tarkastus vankilassa / 13.1.2017. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4976/2016>

- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2017). Dnro 5948/2018. Vangin tarkastaminen koiran avulla / 18.6.2017. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5948/2018>
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2018). Dnro 4140/2018. Elinkautisvangin aikaisin mahdollinen vapauttamisajankohta / 31.12.2018. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4140/2018>
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2019). Dnro 5083/2018. Päätösten perusteleminen ja perusteluiden ilmoittaminen siirtoa, valvomatonta tapaamista ja poistumislupaa koskevissa asioissa / 26.11.2019. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5083/2018>
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2019). Dnro 5349/2019. Sellitupakoinnin kieltäminen Helsingin vankiloissa / 5.11.2019. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5349/2019>
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2019). Dnro 5848/2018. Vangin oikeus kirjeenvaihtoon / 17.6.2019. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5848/2018>
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2019). Dnro 5960/2018. Tarkkailuun sijoittaminen ja olosuhteet sen aikana / 19.8.2019. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/5960/2018>
- Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (2019). Dnro 6065/2016. Oma aloite menettelystä vangin osastosijoittelusta päätettäessä / 4.6.2019. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/6065/2016>
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu (2016). Dnro 943/2016. Hyvitysesitys lainvastaisesta vangitsemisesta / 7.12.2016. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/943/2016>
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu (2017). Dnro 2871/2016. Liikuntavammaisen vangin sijoittaminen / 30.8.2017. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2871/2016>
- Eduskunnan oikeusasiamies. (2021). *Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2020*. K 8/2021 vp. Helsinki.
- Fantus, S., Greenberg R., Muskat, B. & Katz, D. (2017). Exploring Moral Distress for Hospital Social Workers. *British Journal of Social Work* 47, 2273–2290. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw113>
- Gollwitzer, M., Schmitt, M., Schalke, R., Maes, J. & Baer, A. (2005). Asymmetrical Effects of Justice Sensitivity Perspectives on Prosocial and Antisocial Behavior. *Social justice research*, 18(2), 183–201. <https://doi.org/10.1007/s11211-005-7368-1>
- Granfelt, R. (2011). Vankila auttamistyön ympäristönä? Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin. *Sosiaaliryönten arvot ja etiikka*. Jyväskylä. PS-kustannus, 215–231.

Haapasalo, J. (2017). *Kriminaalipsykologia*. Jyväskylä. PS-kustannus.

Hallintolaki 6.6.2003/434. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Hautamäki, V-P. (2004). *Hyvän hallinnon toteuttaminen*. Helsinki. Edita Publishing Oy.

HE 263/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi HE 263/2004. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040263.pdf>

HE 309/1993. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta HE 309/1993. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_309+1993.pdf

HE 45/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi HE 45/2014. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140045.pdf>

HE 57/2021. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Rikosseuraamuslaitoksesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 57/2021. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2021/20210057.pdf>

Herne, K. (2012). *Mitä oikeudenmukaisuus on?* Helsinki. Gaudeamus.

Herne, K. (2013). Oikeudenmukaisuusteoria. Teoksessa J. Mäkinen & H. Saxen. *John Rawlsin filosofia. Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa*. Helsinki. Gaudeamus, 23–52.

Holopainen, J-P. (2021). *Selvitys Rikosseuraamuslaitoksen kyvystä vastata järjestäytyneen rikollisuuden aiheuttamiin haasteisiin*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2021. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collectio ns/20210510163527/7QCW6DgVd/2021-03_Selvitys_Risen_kyvysta_vastata_jarjestaytyneen_rikollisuuden_aiheuttamiin_haasteisiin_web.pdf

Jutila, E. (2021). *Vankien oikeuksien toteutuminen Suomen vankiloissa. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut vankien kanteluista vuosilta 2015–2020*. Pro gradu -tutkielma, Yhteiskuntatieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/80105/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202203141811.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. (2011). *Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa* (1.–2. p.). Helsinki. Tammi.

Kleemola, J., Honkavaara, J. & Sonkamo, J. (2019). *Rikosseuraamuslaitoksen rakenteiden ja toiminnan arviointi*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:14. Helsinki. Oikeusministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161540/OMSO_14_2019_RISE_Rakenteiden_ja_toiminnan_arviointi.pdf

Kohlberg, L. (1984). *The psychology of moral development: The nature and validity of moral stages. The nature and validity of moral stages.* Vol 2. San Francisco. Harper & Row.

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä 14.3.2002/197. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020197>

Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 27.11.2009/953. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090953>

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

Leventhal, G. S. (1980). What should be done with equity theory? New approach to the study of fairness in social relationships. Teoksessa K., Gergen, M., Greenberg & R. Willis (toim.) *Social exchange: Advances in theory and research.* New York. Plenum Press, 27–55.

Liimatainen, A. & Rantala, K. (2016). *Vankeuslakiuudistuksen arviointitutkimuksen yhteenveto.* Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia 17/2016. Helsinki. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0630-8>

Linderborg, H., Blomster, P., Laurila, T., Muiluvuori, M-L., Tyni, S. & Karjalainen, R. (2020). *Rikosseuraamuslaitoksen laatumittaus 2019.* Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 3/2020. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/HFd4vDvk7/Rikosseuraamuslaitoksen_laatumittaus_2019_-_ei_saavutettava_web.pdf

Mäkipää, L. (2015). Vangit jälkikäteisen oikeusturvakeinojen käyttäjinä. *Lakimies*, 113(1), 54–80.

Niemelä, P. (2011). Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin. *Sosiaalityön arvot ja etiikka.* Jyväskylä. PS-kustannus, 13–65.

Oikeusministeriö. (2019). *Ylimpien laillisuusvalvojen tehtävien jako.* Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2019:24. Helsinki. Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-762-5>

Oikeusministeriö. (2020). *Oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen tulossopimus 2021–2024.* Helsinki. Oikeusministeriö. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210423121712/7PmNvOtl3/Rise_OM_Tulossopimus_2021.pdf

Perälä, R. & Leppo, A. (2022). Turha kärsimys. Päihteisiin liittyvät institutionaaliset ongelmatilanteet eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuisa. *Yhteiskuntapolitiikka* 87(1), 45–55.

Puurunen, T. (2017). Perus- ja ihmisoikeusrajoitusten sääntelytarkkuudesta eduskunnan perustusvaliokunnan ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä. *Oikeustiede-Jurisprudentia* L:2017, 337–426.

Rantala, K., Helenius, A. & Kuokkanen, K. (2021). Reilun vankilan elementit. Teoksessa S. Kainulainen & J. Saari (toim.). *Suomalainen vanki*. Tampere. Vastapaino, 219–239.

Rantala, K., Tyni, S., Koskenniemi, L., Liimatainen, A. & Kääriäinen, H. (2017). *Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen*. Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimuksia 4/2017. Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/224593>

Rawls, J., Pursiainen, T. & Nevanlinna, T. (1988). *Oikeudenmukaisuusteoria*. Helsinki. WSOY.

Reisig, M. & Mesko, G. (2009). Procedural justice, legitimacy, and prisoner misconduct. *Psychology, Crime & Law* 15(1), 41–59, <https://doi.org/10.1080/10683160802089768>

Rest, J. R., Narvaez, D., Bebeau, M.J. & Thoma, S. J. (1999). *Postconventional moral thinking. A neo-Kohlbergian approach*. Mahwah. Erlbaum.

Rikosseuraamuslaitos (2021). *Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2020*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2021. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210301093858/7OTf5ft2H/Tilinpaaotos_ ja_toimintakertomus_vuodelta_2020_saavutettava.pdf

Rikosseuraamuslaitos. (2016). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015*. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/tE4LLWEpz/RISE_vuosikirja_2015_WEB.pdf

Rikosseuraamuslaitos. (2022). *Rikosseuraamusasiakkaat 30.4.2022*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220614100448/7a0YIpyOn/Rikosseuraamusasiakkaat_30042022.pdf

Rikosseuraamuslaitos. (2022). *Vastuullisuus Rikosseuraamuslaitoksessa. Vuosi 2021*. Diaarinumero 4/201/2022. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220516113444/7ZIXDTp8z/Rikosseuraamuslaitos_Vastuullisuusraportti_2021.pdf

Salminen, A. (2016). *Julkisen johtamisen etiikka*. (4. uudistettu painos.). Vaasa. Vaasan yliopisto.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Suonpää, K., Ellonen, N., Aaltonen, M. & Tyni, S. (2021). Vankien sosiaalinen integraatio. Teoksessa S. Kainulainen & J. Saari (toim.). *Suomalainen vanki*. Tampere. Vastapaino, 199–218.

Suoranta, J. & Ryynänen, S. (2014). *Taisteleva tutkimus*. Helsinki. Into Kustannus Oy.

Tammi-Moilanen, K. (2020). *Naisvankiselvitys. Selvitys naisvankien olosuhteista, toiminnoista ja turvallisuudesta*. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2020. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos. [https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20201019102643/7LDL7zoyH/Naisvankiselvitys - Selvitys naisvankien olosuhteista%2C toiminnoista_web.pdf](https://www rikosseuraamus.fi/material/collections/20201019102643/7LDL7zoyH/Naisvankiselvitys_-_Selvitys_naisvankien_olosuhteista%2C_toiminnoista_web.pdf)

Taskinen, A. (2012). Vangin oikeuksien rajoittamisesta – Esimerkkinä vangin lääkehoidon kieltäminen laitoksen järjestykseen ja turvallisuuteen liittyvillä perusteilla. *Oikeus* 41:(1), 107–120.

Tutkintavankeuslaki 23.9.2005/768. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050768>

Valtion virkamieslaki 19.8.1994/750. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940750>

Vankeuslaki 23.9.2005/767. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

Vesterbacka, E. & Nuuti, U. (2019). *Sukupuolen korjausprosessin läpikäyneen ja korjausprosessissa olevan henkilön sijoittaminen Rikosseuraamuslaitoksessa*. Rikosseuraamuslaitoksen ohje, Dnro 8/004/2018. Rikosseuraamuslaitos. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/sukupuolenkorjausprosessinlapikayneenjakorjausprosessissaolevanhenkilonsijoittaminenrikosseuraamuslaitoksessa80042018.html>

Ylisassi, H., Seppänen, L., Heikkilä, H. & Vesio, M. (2021). *Osallistavalla kehittämisellä ja kokeilujen arvioinnilla käytäntöjen uudistamista ja kehittämistoimijuutta. Lähityön ja sähköisen asioinnin kehittämiskokeilut vankilatyössä*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2021. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210927082906/7TcxZa7VJ/1_2021_Osallistavalla_kehittamisella_ja_kokeilujen_arvioinnilla_kaytantojen_uudistamista_ja_kehittamistoim_WEB.pdf

Ylisassi, H., Seppänen, L., Uusitalo, H., Kalavainen, S., & Piispanen, P. (2016). *Aktivoiva lähityö. Vankiloiden valvonta- ja ohjaushenkilöstö vuorovaikutuksellista lähityötä kehittämässä*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 2/2016. Helsinki. Rikosseuraamuslaitos.